

nalet og til Børnehusets beboere. Kristian IV fik saaledes, efter sit fald med hesten paa Hameln's volde, et „*pulvis ad casum*“, hvortil blandt andet *Bezoar*-sten var anvendt, og Frederik III fik under sin sidste sygdom i februar 1670 et „*pulvis cordialis*“ af følgende sammensætning: „*Rp. Lap. Bez. Orient. veri. scrup. 2. Pulv. Bez. compos. Seun. scrup. 1 misc. f. s. a. pulvis*“, uden at dog denne ædle medicin formaaede at bevare hans liv. Til dronningen ordineredes 22. Juli 1663 et lægemiddel, hvortil blandt andet anvendtes for 8 rigsdaler præparerede perler og for 6 rd. hjortehjertebe (os de corde cervi).

Fr. de F.

5te Bind af „*Bidrag til den store nordiske Krigs Historie*, udgivne ved Generalstaben“, foreligger nu og omhandler de Begivenheder, som fulgte nærmest efter Magnus Stenbocks Kapitulation i Oldensworth d. 16. Maj 1713, samt den fangne Hærførers Skæbne. Forfatterne er Generalløjtnant A. P. Tuxen, der paa Grund af sin Tjeneste ved den jyske Division i Viborg har søgt Bistand hos Oberst H. W. Harbou, samt for Søkrigshistoriens Vedkommende Kommandør C. L. With-Seidelin. Bogen er baaret af de samme lødige Forsker-Egenskaber, der er anerkendte ved Værkets tidligere Dele, og skønt den kun i ringe Grad skildrer Krigsbegivenheder, hvad der væsentlig er Følgen af den overordentlig svage militære Stilling, som Danmark indtog længe efter Nederlaget ved Gadebusch, indeholder den dog adskilligt, der kan gøre Krav paa almindelig Interesse.

Navnlig paa to Punkter bringer Bogen Nyt af Betydning. Det ene er Skildringen af Huset Gottorps Skæbne efter Stenbocks Overgivelse og indtil Tønnings Kapitulation d. 8. Febr. 1714. Med Dygtighed har Forfatterne udredet de diplomatiske Traade, som Gørtz og andre gottorpske Statsmænd i denne Tid tvandt for at redde det lille Hertugdømme for Følgerne af Forrædderiet mod Danmark, da Fæstningen var bleven aabnet for Stenbock. Det var som bekendt Gørtz, der fik draget Preussen med ind i den nordiske Storpolitik, og det unge Kongeriges Hersker, Frederik Wilhelm I, var let at lokke hertil,

ikke alene paa Grund af den til alle Tider herskende preussiske „Udvidelsestrang“, men ogsaa fordi Kong Frederik IV's Besættelse af Bremen vakte Frygt for, at han stiledede mod at blive Kredsdirektør i den nedersachsiske Kreds. Følgen blev Hovedrecessen i Schwedt d. 4. Oktober 1713, der blev sluttet mellem Menschikoff og de preussiske og gottorpske Statsmænd. Herefter besatte preussiske Tropper Stettin, hvis svenske Kommandant forøvrigt ikke havde kunnet holde Fæstningen længere mod de russiske og sachsiske Belejringstroppers Angreb. Men Gørtz' Hensigt med denne Machination var ikke saa meget at faa en „neutral“ Magt skudt ind i Kampen mellem Sverige og dets mange Fjender, som ved sin Tjeneste at skabe Gottorp en Ven i Preussen, der atter skulde tvinge Kong Frederik af Danmark til at give Slip paa Hertugens Lande. Naar Danmark blev reddet fra de farlige Følger af dette Skridt, skyldtes det ikke saa meget (som man har troet¹⁾), at Czaren desavouerede sin Yndling Menschikoff, thi i Virkeligheden indskrænkede han sig til at garantere Frederik IV mod alle Angreb for Gottorps Skyld, og erklærede Stettins Overgivelse til Preussen for en sørgelig Nødvendighed. Heller ikke var det afgørende, at Karl XII fra Tyrkiet nægtede at anerkende den rundhaandede Maade, hvorpaa de gottorpske Diplomater disponerede over hans Ejendom. Derimod fik Danmark en stærk Støtte i Hannover, der straks efter ved sin Forening med England (1714) blev en betydningsfuld Magt i Vesttyskland og allerede nu stillede sig i et bevidst Modsætningsforhold til Preussen.

I 1713 lykkedes det da Danmark i Ro og Mag at gennemføre den fuldstændige Udsultning af Gottorpernes Fæstning, saa at denne i Begyndelsen af det følgende Aar maatte aabne sine Porte for os. Ejendommeligt nok havde atter her en falsk Ordre til Kommandanten spillet sin Rolle, tilsyneladende affattet af Administratoren Gørtz, men i Virkeligheden stammende fra den danske Oberst Løvenørn. Den Slags Krigspuds var saa almindelige i Datiden (Helsingborg

¹⁾ Saaledes i Danmarks Riges Hist. V, 62.

1678), at man fristes til en styg Mistanke om, at den brave Zacharias Wolff ikke har handlet aldeles bona fide, men med Glæde har grebet dette Middel til senere at kunne forsvare sin Overgivelse.

Men ogsaa om Magnus Stenbock og hans Hær i Fangenskabet bringer Værket væsentligt Nyt. Den langvarige litterære Strid om, hvor vidt Danmark eller Sverige var Skyld i, at den Udløsning af Fangenskabet, som var aftalt, ikke fandt Sted, synes nu endelig at være afgjort, og Resultatet er ikke til Danmarks Ære. Thi ganske vist var Stenbocks Standsfæller i det svenske Raad og Wellingk lidet ivrige for hans Befrielse, men Løsesummen blev dog tilvejebragt, især ad privat Vej, og tilbudt den danske Regering. Inden for denne havde der dog allerede fra Begyndelsen gjort sig en Strømning gældende, der ønskede at komme bort fra Kapitulationsvilkårene, og da Czar Peter stillede Krav om, at de svenske Fanger i Danmark ikke maatte gives fri, før ogsaa de russiske Fanger i Sverige var blevne løsladte, var Frederik IV svag nok til at bøje sig for dette Tryk og trække Sagen i Langdrag. Fra nu af maatte den i Virkeligheden betragtes som strandet. Man kan forstaa, at hele denne Udvikling gjorde et grumme nedslaaende Indtryk paa Stenbock, og Følgen blev de bekendte Konspirationer, der førte til hans Fængsling i Kastellet, hvor han sad til sin Død 1717. Forfatterne giver et Billede af Stenbock i hans sidste Dage, der afviger stærkt fra de tidligere af Malmstrøm og Annerstedt, og vistnok med Rette viser de, at Magnus Stenbock var større i Med- end i Modgang. Naar de taler om „en fortsat moralsk Dekadence“, gaar de dog sikkert for vidt, thi rigtignok virker det mindre tiltalende at se „Stenbocks letfærdige Leg med Eder og Æresord i Brevene under Fangenskabet“, men dels har vi Vidnesbyrd nok om, hvor lidet Moralen gjaldt paa dette Omraade i Dattiden, dels var det det eneste Vaaben, Stenbock nu havde tilbage, som han benyttede, og er det ikke let at tilgive ham dette? Den Brevveksling mellem Stenbock og hans Hustru, som en af hans Ætlinger, Bibliotekar C. M. Stenbock, i disse Dage har udgivet („Magnus Stenbock och Eva Oxenstierna“, I—II),

og som for den sidste Dels Vedkommende ogsaa indeholder Breve fra Fangenskabet, gør et saare nedstemmende Indtryk paa Læseren, og han gribes af den dybeste Medlidenhed med denne tragiske Skikkelse, der havde gjort saa usigelig meget for sit Fædreland, men mødte saa ringe Tak derfor af sine egne Landsmænd.

K. F.

Da Hundreedaarsdagen efter Adolph Hannovers Fødsel indtraf den 24. Nov. 1914, blev Mindet om den udmærkede Anatom og Læge fejret paa forskellig Maade; ved en festlig Sammenkomst paa Universitetet gav Prof. C. J. Salomonsen en indholdsrig Fremstilling af Hannovers Virksomhed, hvilken senere er bleven offentliggjort i *Tilskueren*. I Anledning af Dagen udgav H.s Søn Martin Hannover et Skrift *Adolph Hannovers fædrene og mødrene Slægt*. Bogen er et Mønster paa, hvorledes et saadant personalhistorisk Arbejde bør fremtræde. Paa Grundlag af et saa spredt Materiale som en Række Gravstene fra en jødisk Kirkegaard, Familiens private Breve og nogle Kassebøger samt Slægtens Tradition har Forf. skildret denne jødiske Families skiftende Historie i Danzig, Altona og København, og han har i de mange biografiske Omrids kunnet tegne et ejendommeligt Billede af de israelitiske Bestanddele af vort Samfund. I den velskrevne Bog, der er særdeles smukt udstyret, gives ogsaa en Del Oplysninger om A. Hannovers Liv og Virken.

Joh. Stp.

Statskonsulent Harald Faber har i et smukt udstyret Skrift skildret *Danske og Norske i London og deres Kirker*. Det er Forfatterens lange Ophold i England og det store personlige Arbejde, han mange Aar igennem har sat ind paa at forbedre de Danskes Kirkeforhold i London, som har ført ham ind paa Emnet for hans Bog, og med megen Flid har han samlet det spredte Stof fra danske og engelske Arkiver, fra trykte Bøger og mundtlig Overlevering. Han taler selv om, hvorledes han ved disse Undersøgelser kom ind paa et Omraade, som han savnede Forudsætningerne til fuldt at beherske, og hist og her mærker man jo ogsaa Dilettanten; imid-